

30.12.2015

Dnro 2463/2/11

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Ulla-Maija Lindström

PERUSOPETUKSEN TYYPPIKIRJAIMET VOIVAT AIHEUTTAA VÄÄRINKÄSITYKSIÄ

1

ASIA

Vuoden 2011 eduskuntavaalien yhteydessä nousi julkisuudessa esiin käsin kirjoitettavien numeromallien keskinäinen sekoitettavuus, mikä saattoi johtaa vaaleissa annettujen äänten mitätöintiin. Eräs kantelija esitti, että äänestyslippuihin tulisi painaa valmiit numeromallit ja ruudukot, joiden avulla jokainen pystyy piirtämään oikeat numerot eikä tulkintaa enää tarvita. Eduskunnan käsiteltävänä oli puolestaan lakialoite (LA 1/2011) vaalilain 41 §:n muuttamiseksi siten, että numeroa 7 ei enää käytettäisi.

Muun ohella näistä syistä otin tutkittavaksi yleisemmän kysymyksen käsin kirjoitettavien numeromallien keskinäisestä sekoitettavuudesta. Kysymyksellä näytti olevan yhteyttä perusoikeuksiin, kuten vaali- ja osallistumisoikeuksien asianmukaiseen toteutumiseen.

2

SELVITYS

Pyysin asiassa oikeusministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön lausunnot ja selvitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen liitteenä oli Opetushallituksen selvitys.

2.1

Oikeusministeriön lausunto ja selvitys 19.11.2011

Oikeusministeriön lausunnossa todettiin muun ohella seuraavaa.

Yhtäläinen äänioikeus perusoikeutena

Perustuslain 25 §:n 1 momentin mukaan kansanedustajat valitaan välittömällä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla, joissa jokaisella äänioikeutetulla on yhtäläinen äänioikeus. Äänioikeudesta perusoikeutena säädetään vaali- ja osallistumisoikeuksia laajemminkin koskevassa perustuslain 14 §:ssä. Yhtäläisellä äänioikeudella tarkoitetaan yleisesti, että jokaisella äänioikeutetulla on yhtäläinen oikeus vaikuttaa vaalien tulokseen eli sama määrä ääniä (yleensä yksi) käytössään. Eduskunnan käsiteltävänä on ehdokkaiden numerointiin liittyvä lakialoite (LA 1/2011 vp.), jossa ehdotetaan, että numeroa seitsemän ei käytettäisi lainkaan ehdokasnumerona sekaantumisvaaran vuoksi. Lakialoitetta perustellaan ehdokkaiden yhdenvertaisuuden vaarantumisella, mutta sitä voitaneen tarkastella myös yhtäläisen äänioikeuden toteutumisen näkökulmasta.

Vaalilain asianomaiset säännökset

Äänestysmerkinnän tekeminen

Vaalilain (714/1998) 58 §:n 2 momentissa ja 76 §:n 2 momentissa säädetään, että "äänestäjän on niin selvästi merkittävä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jonka hyväksi hän antaa äänensä, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa".

Äänestysmerkinnän tekeminen kirjoittamalla nykyisenkaltaiseen äänestyslippuun ehdokkaan (alun perin valitsijajyhdistyksen) numero otettiin ensimmäisen kerran käyttöön vuoden 1945 eduskuntavaaleissa niiden luovutettujen alueiden ja Lapin läänin vaalipiirin äänioikeutettujen osalta, jotka joutuivat äänestämään oman vaalipiirinsä ulkopuolella. Menettely otettiin käyttöön koko maassa ensimmäisen kerran vuonna 1950 toimitetuissa tasavallan presidentin valitsijamiesten vaaleissa¹. Asiaa koskevan lain (758/1949) 6 §:n mukaan äänestäjä "merkitkään sen numeron, joka ehdokaslistalla yhdistelmässä on, vaalilipussa olevaan, viivalla ympyröityyn kohtaan niin selvästi, ettei epätietoisuutta voi syntyä siitä, mitä ehdokaslistaa hän tarkoittaa". Hallituksen esityksissä vuosilta 1944–1949 ei ole mainintoja siitä, millaisia numeroita käyttäen äänestysmerkinnät tuli tehdä.

Äänestyslipun mitättömyys

Vaalilain 85 §:ssä säädetään äänestyslipun mitättömyysperusteista. Äänestyslippu on mitätön muun muassa silloin, jos (kohta 5) ehdokkaan numero on merkitty siten, ettei selvästi ilmene, ketä ehdokasta se tarkoittaa.

Ilmoituskortti

Vaalilain 21 §:ssä säädetään Väestörekisterikeskuksen laatimasta ja sen äänioikeusrekisteriin otetuille (äänioikeutetuille) lähettämästä ilmoituskortista. Ilmoituskortissa on muun ohella oikeusministeriön laatimat ohjeet kortin käyttämisestä ja menettelystä äänestettäessä.

Oikeusministeriön ohjeet äänestyslippuun kirjoitettavista numeroista

Vaalilain 21 §:n 1 momentin 7 kohdan nojalla oikeusministeriö on laatinut ilmoituskortin kääntöpuolelle tekstin, josta käyvät ilmi ohjeet menettelystä äänestettäessä. Tekstissä todetaan muun ohella seuraavaa:

Miten äänestätte? Vaalilain mukaan äänestäjän on merkittävä äänestyslippuun ehdokkaansa numero niin selvästi, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa. Numeromallit ovat alla. Älkää tehkö äänestyslippuun muita merkintöjä[...].

Sivun alaosassa on numeromallisto 1234567890, joka pohjautuu Opetushallituksen ns. vanhaan numeromallistoon. Tässä mallistossa esimerkiksi numero seitsemän kirjoitetaan poikkiviivan kanssa.

Ilmoituskortin lisäksi oikeusministeriö on julkaissut äänestysohjeita myös www.vaalit.fi-sivustollaan. Esimerkiksi alisivulla www.vaalit.fi/35413.htm todetaan muun ohella seuraavaa:

"8. Merkitse kynällä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jolle haluat antaa äänesi. Numeromallit tästä. Ehdokkaan numeron löydät oman vaalipiirisi ehdokaslistojen yhdistelmästä [presidentinvaalissa ehdokasluettelosta]. Älä kirjoita äänestyslippuun mitään muuta!"

¹ Tätä ennen, vuodesta 1907 lukien äänestysmerkintä oli tehty merkitsemällä äänestyslippuun, johon oli painettu kaikki ehdokaslistat, viiva sen ehdokaslistan kohdalle, jota haluttiin äänestää.

Klikkaamalla linkkiä "Numeromallit tästä" lukija saa nähtäväkseen saman numeromalliston, joka on ilmoituskortissa.

Oikeusministeriön vaaliohjeet muille vaaliviranomaisille

Oikeusministeriö antaa muille vaaliviranomaisille vaalikohtaiset vaaliohjeet. Vuoden 2011 eduskuntavaaleja varten annetussa vaaliohjeessa nro 7 (Vaalipiirilautakunnan tehtävät; 17.12.2010) todetaan muun ohella seuraavaa:

"Harkittaessa äänestyslipun hylkäämistä tulee periaatteena olla pyrkimys selvittää äänestäjän tarkoitus. Tässä tarkoituksessa oikeusministeriö kiinnittää vaalipiirilautakunnan huomiota siihen, että äänestäjät voivat kirjoittaa numeroita monella tavalla. Äänioikeutetuille lähetettävässä vaalilain 21 §:ssä tarkoitettussa ilmoituskortissa (liite 4) on perinteisesti esitetty yksi numeromallisto, jonka mukaan äänestysmerkintä voidaan tehdä. Se perustuu opetushallituksen ns. vanhaan numeromallistoon. Opetushallituksen uusi numeromallisto poikkeaa vanhasta jonkin verran, erityisesti numeroiden 4 ja 7 osalta (liite 5). Lisäksi on syytä todeta, että esimerkiksi eri tekstinkäsittelyohjelmissä numeroilla voi olla opetushallituksen malleista poikkeavia esitysmuotoja, kuten esimerkiksi numeron 1 osalta."

Kokemukset vuoden 2011 eduskuntavaaleissa

Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa annettiin koko maassa yhteensä 2 955 865 ääntä. Niistä 16 294 ääntä (0,6 %) todettiin vaalilain 85 §:n nojalla mitättömiksi. Perusteella "Ehdokkaan numero on merkitty siten, ettei selvästi ilmene, ketä ehdokasta se tarkoittaa" mitätöitiin koko maassa 2419 ääntä (ennakkoäänestyksessä 1499 ja vaalipäivänä 920 ääntä), mikä on 0,08 % kaikista annetuista äänistä. On myös huomattava, että tähän ryhmään sisältyvät kaikki epäselvät merkinnät, siis myös ne, jotka ovat epäselviä jostain muusta syystä kuin esimerkiksi siitä syystä, ettei ole voitu erottaa toisistaan numeroita yksi ja seitsemän.

Vertailun vuoksi todettakoon, että vuoden 2007 eduskuntavaaleissa mitättömiä äänestyslippuja oli koko maassa yhteensä 19 516 (0,7 %) ja vuoden 2003 eduskuntavaaleissa 23 943 (0,9 %). Perusteella "Ehdokkaan numero on merkitty siten, ettei selvästi ilmene, ketä ehdokasta se tarkoittaa" oli mitätöity 3564 lippua vuonna 2007 ja 2158 lippua vuonna 2003.

Vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen kaksi vaalipiirilautakuntaa (Uudenmaan ja Varsinais-Suomen vaalipiirilautakunnat) antoi erikseen oikeusministeriölle palautetta siitä, että niillä oli ollut joissain määrin hankalia tulkintatilanteita koskien numeroita yksi ja seitsemän. Muita numeroita, esimerkiksi numeroita neljä ja yhdeksän koskevia tulkintaongelmia ei saatettu ministeriön tietoon².

Numeroiden kirjoittamisesta äänestyslippuun

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan äänestäjä kykenee parhaiten toimimaan vaalilain 58 ja 76 §:ien mukaisesti eli kirjoittamaan äänestyslippuun äänestäjän numeron niin selvästi, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa, jos hän käyttää ilmoituskortissa ja vaalit.fi -sivustolla olevaa numeromallistoa. Se on tarkoitettu äänestäjälle ohjeeksi, jota noudattamalla hän varmasti onnistuu kirjoittamaan numeron siten, että se myös tulkitaan vaalipiirilautakunnassa tai kunnan keskusvaalilautakunnassa siten kuin hän on tarkoittanut.

² Helsingin Sanomien uutisen 22.4.2011 mukaan Uudenmaan vaalipiirilautakunnan puheenjohtaja oli kuitenkin todennut, että numerot 1 ja 7 sekä myös 4 ja 9 voivat sekoittua keskenään.

Opetushallitus otti vuonna 2004 käyttöön uuden numeromalliston. Sen ja vanhan numeromalliston suurin ero on numero seitsemän, joka uudessa mallistossa tulisi kirjoittaa ilman poikkiviivaa³. Näin kirjoitettuna numero seitsemän kuitenkin saattaa sekoittaa numeroon yksi silloin kun tämä kirjoitetaan ns. väkäsen kanssa.

Vaikka numeron yksi (1) käsinkirjoitusasu on sekä vanhassa että uudessa numeromallistossa samanlainen eli pystysuora viiva ilman viivan kärkeen tehtyä, alavasemmalle kääntyvää "väkästä", on kuitenkin melko tavallista, että kansalainen kirjoittaa numeron yksi nimenomaan tuon väkäsen kanssa. Yhtenä syynä tähän lienee numeron 1 painoasu, jossa yleensä on tuo väkänen. Koska painettua väkäsellistä ykköstä esiintyy käytännössä kaikkialla, äänestäjät kirjoittavat niitä myös äänestyslippuihin hyvin paljon. Käytettäessä vanhan numeromalliston mukaisia numeroita sanottua ei synny, koska numero seitsemän erottuu poikkiviivan ansiosta selvästi numerosta yksi vaikka viimeksi mainittuun tehtäisiinkin väkänen⁴.

Lainsäätäjän alkuperäisenä tarkoituksena lienee ollut, että äänestäjä kirjoittaa numeron äänestyslippuun sillä tavalla kuin numerot yleisesti kirjoitetaan. Kyseessä olevan asian kannalta keskeistä onkin se, millä tavalla kansalaiset oppivat numerot kirjoittamaan. Numeron kirjoittaminen äänestystilanteessa on hyvin nopea toimitus, jossa numero piiryy paperille äänestäjän "selkäytimestä" eli yleensä siten kuin se on koulusta saakka opittu kirjoittamaan. Ohjeita ei myöskään monissa tapauksissa välttämättä lueta. Jos esimerkiksi numero seitsemän opitaan koulusta lähtien kirjoittamaan ilman poikkiviivaa, on jokseenkin luonnollista, että se kirjoitetaan sellaisena myös äänestyslippuun huolimatta siitä, minkälaisia ohjeita asiasta on annettu.

Opetushallituksen uuden numeromalliston käyttäminen kouluopetuksessa saattaa tulevaisuudessa johtaa siihen, että äänestäjät yhä enenevässä määrin kirjoittavat äänestyslippuun numeron seitsemän ilman poikkiviivaa huolimatta siitä, että ilmoituskortissa ja vaalit -sivustolla äänestäjää ohjeistetaan kirjoittamaan numero poikkiviivan kanssa eli vanhan numeromalliston mukaisesti. Kun poikkiviivattoman numeron seitsemän käyttämiseen yhdistetään väkäsellisen ykkösen käyttäminen, äänestyslippuihin tehtyjen merkintöjen tulkinta hankaloituu. Tästä näkökulmasta uuden numeromalliston käyttöönottoa voidaan pitää ongelmallisena uudistuksena. Toisaalta on kuitenkin todettava, ettei nyt puheena oleva ongelma sinänsä johdu uudesta numeromallistosta, koska siinä numerot yksi ja seitsemän kyllä eroavat selvästi toisistaan, vaan siitä, että kansalaiset kirjoittavat ykköseen väkäsen, mikä poikkeaa sekä uudesta että vanhasta numeromallistosta.

Todettakoon vielä, että yleisin syy äänestyslippujen hylkäämiselle on vaalilain 85 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettu "äänestyslippuun on kirjoitettu äänestäjän nimi tai erityinen tuntomerkki taikka siihen on tehty muunlainen asiaton merkintä". Näitä äänestyslippuja oli esimerkiksi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa koko maassa 8880. Monissa näistä tapauksista äänestäjät ovat tietoisesti ja tarkoituksellisesti tehneet äänestyslippuun sellaisen merkinnän (esimerkiksi piirtäneet kuvan), että heidän äänestyslippunsa hylätään.

3 Tätä perustellaan opetushallituksen sivuilla (www3.edu.fi) seuraavasti: "Numeroiden suunnittelun lähtökohta on ollut kansainvälisesti käytetyt muodot. Eniten muotoaan on muuttanut numero seitsemän, josta on poistettu poikkiviiva, kyseinen viiva on jo kauan sitten poistunut esimerkiksi puhelinten ja tietokoneiden näppäimistöistä".

4 Numeron seitsemän kirjoittamisesta on keskusteltu Suomessa aiemminkin: Tykistöntarkastaja, sittemmin tykistönkenraali Vilho Nenonen oli 1920-luvulla antanut sekaannusten välttämiseksi tykistölle ohjeen, jonka mukaan numero seitsemän on aina kirjoitettava poikkiviivalla. Suomen kouluissa seiskaa ryhdyttiin kuitenkin kirjoittamaan ilman poikkiviivaa. Nenonen kirjelmöi asiasta kouluhallitukseen ja viittasi asian tärkeyteen tykistössä, jossa käytetään paljon numeroita. Kouluhallitus kieltäytyi muuttamasta käytäntöä vedoten kaunokirjoituksen asiantuntijan lausuntoon. Myöhemmin poikkiviiva kuitenkin palasi koulukäyttöön. (Lähde: <http://kotisivu.suomi.net/brantberg/Sotakenraalit%20-%20Vilho%Nenonen.htm>).

Yhteenvetoa

Äänioikeus on kansalaisen perusoikeus. Vaalijärjestelyiden tulee osaltaan turvata se, että äänioikeutetun antama ääni lasketaan osaksi vaalien tulosta niin kuin hän on halunnut. Vaalilaissa säädetään äänestäjän velvollisuudeksi merkitä äänestyslippuun ehdokkaan numero niin selvästi, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta äänestäjä tarkoittaa. Vaaliviranomaiset antavat äänioikeutetuille ohjeen kirjoittaa äänestysmerkintä käyttäen opetushallituksen vanhaan numeromallistoon pohjautuvia numeroita.

Kaikissa vaaleissa pieni osa äänestyslippuja joudutaan kuitenkin hylkäämään muun muassa siitä syystä, että äänestyslippuun tehty äänestysmerkintä on epäselvä. Osa epäselvistä merkinnöistä johtuu sellaisista numeroista yksi ja seitsemän, jotka on kirjoitettu äänioikeutetuille annetusta numeromallistosta poikkeavalla tavalla. Opetushallitus on ottanut vuonna 2004 käyttöön uuden numeromalliston, joka poikkeaa vanhasta numeromallistosta erityisesti numeron seitsemän osalta. Kun uuden numeromalliston mukaan kirjoittamaan oppineet pääsevät aikanaan äänestämään (eivätkä lue ehdokasnumeroiden kirjoittamisesta annettuja ohjeita), riski sille, että heidän antamiaan ääniä ei kaikissa tapauksissa osata tulkita oikein, voi jonkin verran kasvaa. Asiaan on siis hyvä kiinnittää huomiota jo tässä vaiheessa. Oikeusministeriö on valmis pohtimaan mahdollisia kehittämissvaihtoehtoja.

Oikeusministeriö toimitti tämän selvityksen tiedoksi opetus- ja kulttuuriministeriölle ja opetushallitukselle.

2.2

Opetushallituksen selvitys 3.10.2012

Johdanto

Opetushallitus antoi 16.1.2004 määräyksen uusista perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista ja tässä yhteydessä myös uusista kirjainmalleista, numeroista ja matemaattisista merkeistä sekä euron merkistä. Ne sisältyvät opetussuunnitelman perusteisiin liitteenä. Nämä mallit oli kehittänyt pohjoismainen työryhmä ja työryhmän työn pohjalta kalligrafit Toivo Heiskanen ja Liisa Uusitalo muokkasivat suomalaisen sovelluksen. Ennen opetussuunnitelmien perusteiden hyväksymistä, Opetushallitus kertoi uusista kirjainmalleista tiedotteella (1/2001 "Käsin kirjoittamisen kehittäminen: Uudet mallikirjaimet"). Siinä kouluille annettiin mahdollisuus ottaa ehdotetut kirjainmallit kouluissa kokeilukäyttöön. Arvio kirjainmallien toimivuudesta tehtiin kyselyllä (Opetushallituksen kysely 12.11.2002), joka kohdistettiin vuosiluokkien 1-6 luokanopettajille. 21.12.2004 Opetusalan ammattijärjestö OAJ kertoi kirjeellä Opetushallitukselle uusien kirjain- ja numeromerkkien aiheuttavan ongelmia (22/910/2004). Suomen Standardisoimisliitto SFS on myös antanut standardit numeroiden ja merkkien kirjoittamisesta (SFS 4175 /6.3.2006).

Tyypikirjainmerkkiuudistuksen taustaa

Tyypikirjainuudistus oli lähtökohtaisesti pohjoismaiden yhteinen hanke. Vuosituhannen vaihteessa työskenteli pohjoismainen käsialaa kehittävä työryhmä, joka teki esityksen uusiksi tyypikirjaimiksi (myös merkeiksi ja numeroiksi). Esitys ja tausta-ajattelu julkaistiin vihkona nimeltä Käsiala 2000, joka käännettiin kaikille pohjoismaisille kielille, painatettiin yhteispohjoismaisen rahoituksen turvin ja lähetettiin kaikille Suomen kouluille. Kyseessä oli tässä vaiheessa vain suositusluonteinen esitys. Työryhmän Suomen edustaja oli niin aktiivinen, että otti asian Opetushallituksen opetussuunnitelmatyöryhmän jäsenenä esille 2000-luvun alun opetussuunnitelmauudistusta tehtäessä. Vallitsi vahva näkemys, että tyypikirjaimiston tulisi olla osa opetussuunnitelmanormia. Siihen asti tyypikirjaimistosta oli määrätty Kouluhallituksen yleiskirjeellä vuonna 1986 (Y 47/1986).

Pohjoismainen ehdotus halusi yhdenmukaistaa pohjoismaista käytäntöä ja lähentää sitä muuhun Eurooppaan. Numeron 7 poikkiviivasta keskusteltiin Opetushallituksen asiantuntijoiden ja kustantajien yhteisneuvottelussa ylijohtaja Aslak Lindströmin johdolla 16.10.2001. Kokouksessa tehtiin selventäviä valintapäätöksiä vuosiluokkien 1-2 opetussuunnitelman perusteiden lopullista versiota varten. Kokouksessa matematiikan opetusneuvos puolusti numero seitsemän poikkiviivaa, mutta kokous päättyi yleiseurooppalaiseen käytäntöön. Tuolloin oli käsitys, että Suomi jäisi ainoaksi maaksi, joka käyttäisi käsin kirjoitettaessa poikkiviivaa. Painetussa tekstissä tai tietokoneen näppäimistössä poikkiviivaa ei enää ollut.

Kalligrafi Liisa Uusitalo valmisteli kalligrafi Toivo Heiskasen työn pohjalta suomalaiset tyyppikirjaimet ja numerot "lopulliseen" muotoon. Uuden opetussuunnitelman kokeilijakunnat antoivat varsin vähän palautetta uusista tyyppikirjaimista. Ennen opetussuunnitelman perusteiden vahvistamista opetusministeri Maija Rask halusi vielä järjestää kyselyn opettajien suhtautumisesta uusiin malleihin, sillä tyyppikirjainuudistus on aina iso ja kallis uudistus. Kysely kohdistettiin vain vuosiluokkien 1-6 opettajille. Saadut vastaukset olivat maltillisia, ja uudistus päätettiin toteuttaa antamalla sille vähän muuta normistoa pidempi siirtymäaika. Tuolloin vaaleihin liittyvää ongelmaa ei noussut esiin keskusteluissa.

Tyyppikirjainuudistus liittyi siis perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamiseen, joka käynnistyi vuosiluokkien 1-2 osalta syksyllä 2000. Vuosiluokkia 1-2 koskevan normin Opetushallitus vahvisti 27.3.2002. Uudet tyyppikirjaimet (sisältäen numerot ja merkit) olivat osa em. perusteita. Määräyksen mukaan uudet perusteet vuosiluokkien 1-2 osalta tuli ottaa käyttöön viimeistään 1.8.2003, mutta uusien tyyppikirjaimien käyttöönotolle annettiin muuta normistoa pidempi siirtymäaika 1.8.2004 asti. Vuosiluokkien 1-2 osuus ja myös tyyppikirjaimet sisällytettiin myöhemmin 16.1.2004 vahvistettuun kaikki vuosiluokat (1-9) käsittävään Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin.

Opetussuunnitelman perusteet ovat normi

Perusopetuslain 14 §:n 2 momentin mukaan Opetushallitus päättää perusopetuksen eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien, oppilaanohjauksen ja muun tässä laissa tarkoitetun opetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä sekä kodin ja koulun yhteistyön ja oppilashuollon keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista (opetussuunnitelman perusteet).

Uudet tyyppikirjaimet (sisältäen kirjainmallit, numerot ja matemaattiset merkit sekä euron merkin) ovat vuodesta 2004 lähtien olleet osa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita ja näin ollen luonteeltaan samanlainen normi kuin opetussuunnitelman perusteet kokonaisuudessaan. Paikalliset opetussuunnitelmat tulee laatia opetussuunnitelman perusteiden määräysten mukaisesti ja opettajan tulee opetuksessaan niitä noudattaa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2004 äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen vuosiluokkien 1-2 keskeisiin sisältöihin on kirjattu "kirjainmuotojen piirtämistä, isojen ja pienten tekstauskirjainten sekä kirjoituskirjainten opettelua ja kirjainten yhdistämistä (kirjainmallit, numerot ja välimerkit liitteenä)". Ko. mallit ovat siten osa kyseisen oppiaineen keskeistä sisältöä, kun oppilaita opetetaan kirjoittamaan.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelman perusteissa on vuosiluokkien 1-2 osalta yhtenä tavoitteena, että oppilas oppii lukemisen ja kirjoittamisen perustekniikat sekä niiden opettelussa tarpeellisia käsitteitä. Oppiaineen keskeisiin sisältöihin kuuluu kirjainmuotojen piirtämistä, isojen ja pienten tekstauskirjainten sekä kirjoituskirjainten opettelua ja kirjainten yhdistämistä (kirjainmallit, numerot ja välimerkit ovat perusteiden liitteenä). Opetushallitus

pitää tarkoituksenmukaisena, että kaikissa oppiaineissa sovelletaan samoja mallikirjaimia ja -numeroita sekä -välimerkkejä.

Mahdollinen tyyppikirjainten (sisältäen numerot ja merkit) muutos tai täsmennys vaatii siis opetussuunnitelman perusteiden muutoksen.

Uusiin tyyppikirjaimiin ja numeroihin liittyvä palaute Opetushallitukselle

Kokonaisuudessaan kirjainmallien osalta Opetushallitukseen ei ole juurikaan tullut palautetta. Sen sijaan numeromerkistä 7 ja kirjaimista z ja q on tullut palautetta lähinnä matematiikkaa opettavilta opettajilta sekä vaalien jälkeen myös muilta tahoilta.

Opetushallituksessa on oltu tietoisia numeromerkkin "seitsemän" (7) sekoittuvuudesta numeromerkkin "yksi" (1) kanssa. Jos numeromerkki ykkösessä (1) käytetään "lippaa", se voi sekoittua helposti poikkiviivattoman numeromerkki seitsemän (7) kanssa. Myös kirjaimen q mahdollisuus sekoittua numeromerkkiin 9 sekä kirjaimen z sekoittuminen numeromerkkiin 2 käsin kirjoitettaessa on tullut esiin mm. matematiikan opetuksessa. Uudistuksen edettyä mm. ylioppilastutkinnon matematiikan kokeessa on jo kokelaita, jotka käyttävät uusia kirjain- ja numeromerkkejä. Tulevina koekertoina Ylioppilastutkintolautakunnan sensorit joutuvat kiinnittämään erityistä huomiota merkkien oikeaan tulkintaan opiskelijoiden suoritusten oikeudenmukaisen arvostelun takaamiseksi.

Tulevaisuus

Opetushallitus on paraikaa uudistamassa esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Uudistus perustuu valtioneuvoston asetukseen 422/2012 (28.6.2012). Uusien opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laaditut paikalliset opetussuunnitelmat otetaan valtioneuvoston asetuksen mukaisesti kaikissa kouluissa ja kaikkien vuosiluokkien osalta käyttöön vuoden 2016 syksyllä.

Opetushallitus harkitsee opetussuunnitelman perusteita uudistaessaan myös kirjainmallien, numeroiden ja matemaattisten merkkien sekä euron merkin uudistamistarvetta. Mitään suurta uudistamistarvetta ei ole ilmennyt, eikä siksi laajaa tyyppikirjainten kehittämistyötä ole meneillään, mutta välttämättömiä pieniä muutoksia voidaan harkita. Muutosten tekeminen kuitenkin edellyttää huolellista pohdintaa, sillä vuonna 2004 vahvistettujen mallien mukaisesti kirjain- ja numeromerkkit on vuoteen 2016 mennessä ehtinyt oppia jo 12 oppilassukupolvea. Lisäksi on huomioitava, että Kouluhallituksen hyväksymässä tyyppikirjainlistassa vuosina 1931–1950 oli poikkiviivaton numeromerkki seitsemän (7).

2.3

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitys 16.10.2012

Opetushallitus antoi 16.1.2004 määräyksen uusista perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista ja tässä yhteydessä myös uusista kirjainmalleista, numeroista ja matemaattisista merkeistä sekä euron merkeistä. Ne sisältyvät opetussuunnitelman perusteisiin liitteenä. Uudet tyyppikirjaimet (sisältäen kirjainmallit, numerot ja matemaattiset merkit sekä euron merkit) ovat vuodesta 2004 lähtien olleet osa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita ja näin ollen luonteeltaan samanlainen normi kuin opetussuunnitelman perusteet kokonaisuudessaan. Paikalliset opetussuunnitelmat tulee laatia opetussuunnitelman perusteiden määräysten mukaisesti ja opettajan tulee opetuksessaan niitä noudattaa. Tyyppikirjainuudistus oli lähtökohtaisesti pohjoismaiden yhteinen hanke.

Mahdollinen tyyppikirjainten (sisältäen numerot ja merkit) muutos tai täsmennys vaatii opetussuunnitelman perusteiden muutoksen. Kokonaisuudessaan kirjainmallien osalta ei Opetushallituksen mukaan ole juurikaan tullut palautetta. Sen sijaan numeromerkeistä 7 ja kirjaimista z ja q on tullut Opetushallitukseen palautetta lähinnä matematiikkaa opettavilta opettajilta sekä vaalien jälkeen myös muilta tahoilta. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei ole saanut asiaa koskevaa palautetta.

Opetushallitus on uudistamassa esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita siten, että niiden pohjalta paikallisesti laaditut opetussuunnitelmat voidaan ottaa käyttöön kaikissa kouluissa ja kaikkien vuosiluokkien osalta vuoden 2016 syksyllä. Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan opetussuunnitelman perusteita uudistettaessa myös kirjainmallien, numeroiden ja matemaattisten merkkien sekä euron merkin mahdollisia välttämättömiä muutoksia on syytä harkita, vaikka suurempaa uudistamistarvetta ei ole ilmennyt. Opetus- ja kulttuuriministeriö korostaa Opetushallituksen tavoin sitä, että muutosten tekeminen edellyttää huolellista pohdintaa, koska vuoteen 2016 mennessä jo 12 oppilassukupolvea on ehtinyt oppia ne.

2.4

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen

Kun saatujen selvitysten perusteella perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen oli vireillä, oikeusasiamiehen kansliassa jäätiin seuraamaan uudistuksen etenemistä.

Muun ohella yleisradion uutisen 3.10.2014 mukaan numero seitsemän palautetaan vanhaan muotoonsa. Opetushallitus palauttaa poikkiviivan takaisin numeroon seitsemän. Samalla muuttuu pienten z ja q -kirjainten kirjoitusasu. Uudet muutokset numeron seitsemän sekä kirjainten z ja q kirjoitusasussa tulevat voimaan viimeistään syksyllä 2016, kun koulut ottavat käyttöönsä uuden opetussuunnitelman.

Opetushallitukselta saadun lisäselvityksen 10.10.2014 mukaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamistyön ohjausryhmä teki päätöksen käsikirjoitusmerkkien ”uudistamisesta” esitetyn mukaisesti (paluu vanhaa tapaan merkitä numeromerkki 7 ja kirjainmerkit z ja q poikkiviivoin). Päätös on merkitty ohjausryhmän pöytäkirjaan. Pöytäkirja tullaan hyväksymään seuraavassa ohjausryhmän kokouksessa 7.11.2014.

Opetushallituksen verkkosivujen mukaan se on hyväksynyt perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 22.12.2014. Näiden perusteiden mukainen paikallinen opetussuunnitelma otetaan käyttöön vuosiluokkien 1–6 osalta 1.8.2016. Vuosiluokkien 7–9 osalta uuden opetussuunnitelman käyttöön otto tapahtuu porrastetusti vuosina 2017, 2018 ja 2019. Opetushallitus on myös julkistanut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tukimateriaaliksi suosituksen uusiksi mallikirjaimiksi, numeroiksi ja muiksi merkeiksi. Kirjaimiston uudistamisen yhteydessä toteutuvat myös erityisesti matemaattisten esitysten kannalta toivotut muutokset: numeroon 7 ja kirjaimiin z ja q lisätään poikkiviiva ja pieneen L-kirjaimen pätekkoukku, jotta se erottuu numerosta 1. Merkit voidaan ottaa käyttöön 1.8.2016 alkaen uusien opetussuunnitelmien käyttöönoton yhteydessä.

Oikeusohjeet

Perustuslain 12 §:ssä säädetään sananvapaudesta. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

Perustuslain 14 §:ssä säädetään vaali- ja osallistumisoikeuksista. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä. Pykälän 2 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa asuvalla muulla Euroopan unionin kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää Euroopan parlamentin vaaleissa sen mukaan kuin lailla säädetään. Pykälän 3 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään. Pykälän 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Perustuslain 16 §:ssä säädetään sivistyksellisistä oikeuksista. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla. Pykälän 2 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 22 §:ssä säädetään perusoikeuksien turvaamisesta. Pykälän mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslain 25 §:ssä säädetään eduskuntavaalien toimittamisesta. Kuntalain 9 §:ssä säädetään kunnallisvaaleista.

Hallintolaissa säädetään hyvän hallinnon perusteita sekä hallintoasiassa noudatettavasta menettelystä. Hallintolain 2 luvun hyvän hallinnon perusteisiin kuuluvat lain 6 §:ssä säädetty hallinnon oikeusperiaatteet. Viranomaisten toimien on muun ohella suojattava oikeusjärjestykseen perustuvia oikeutettuja odotuksia. Hallintolain 9 §:ssä säädetään hyvän kielenkäytön vaatimuksesta. Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

Vaalilain 1 §:n 1 momentin mukaan tässä laissa säädetään sen lisäksi, mitä perustuslaissa ja kuntalaissa vaaleista säädetään, miten toimitetaan 1) kansanedustajien vaalit (eduskuntavaalit), 2) tasavallan presidentin vaali (presidentinvaali), 3) kunnallisvaalit ja 4) Suomesta valittavien Euroopan parlamentin jäsenten vaalit (europarlamenttivaalit).

Vaalilaissa on yksityiskohtaiset säännökset muun ohella ilmoituskortista (lain 21 §), äänestyslipusta (lain 51 §), äänestysmerkinnän tekemisestä (lain 58 ja 76 §) ja äänestyslipun mitättömyydestä (lain 85 §).

Oikeusministeriö on vaalilain 10 §:ssä säädettyä ylimpänä vaaliviranomaisena antanut muille vaaliviranomaisille vaalikohtaisia ohjeita. Lisäksi ministeriö on äänestäjille lähetettävissä ilmoituskorteissa antanut ohjeita menettelystä äänestettäessä.

Perusopetuslaissa säädetään perusopetuksesta ja oppivelvollisuudesta. Lain 4 luvussa säädetään opetuksesta. Perusopetuslain 14 §:ssä säädetään tuntiajasta ja opetussuunnitelman perusteista. Pykälän 1 momentin mukaan valtioneuvosto päättää tässä laissa tarkoitetun opetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä perusopetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja aineryhmien opetukseen sekä oppilaanohjaukseen (tuntijako). Pykälän 2 momentin mukaan Opetushallitus päättää perusopetuksen eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien, oppilaanohjauksen ja muun tässä laissa tarkoitetun opetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä sekä kodin ja koulun yhteistyön ja oppilashuollon keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista (opetussuunnitelman perusteet). Pykälän 3 momentin mukaan opetusministeriö valmistelee 1 momentissa tarkoitetun tuntijakoa koskevan päätöksen esiopetusta koskevilta osiltaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Opetushallitus valmistelee 2 momentissa tarkoitetun opetussuunnitelman perusteita koskevan päätöksen esiopetusta, oppilashuoltoa sekä kodin ja koulun yhteistyötä koskevilta osiltaan yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Selvitysten keskeinen sisältö

Opetushallitus hyväksyi 16.1.2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Näiden perusteiden mukaiset opetussuunnitelmat voitiin ottaa käyttöön 1.8.2004 ja ne tuli ottaa käyttöön kaikilla luokka-asteilla viimeistään 1.8.2006. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden liitteenä 1 oli kirjainmallit, numerot ja matemaattiset merkit. Niissä numero yksi merkitään ilman sakaraa tai lippaa ja numero seitsemän ilman poikkiviivaa.

Oikeusministeriön selvityksen mukaan ministeriö on vaaleja varten antamallaan ohjeilla pyrkinyt ohjaamaan äänestäjiä merkitsemään äänestyslippuun ehdokkaansa numeron niin selvästi, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta äänestäjä tarkoittaa. Tällainen nimenomainen ohje on äänestäjille lähetettävissä ilmoituskorteissa. Ilmoituskortissa on myös numeromallisto, joka pohjautuu opetushallituksen vanhaan numeromallistoon. Tässä mallistossa numero seitsemän kirjoitetaan poikkiviivalla. Lisäksi ministeriö on julkaissut äänestysohjeita myös vaalit -sivustollaan, jossa on niin ikään julkaistu vanhan numeromalliston mukainen numeromallisto.

Oikeusministeriö on antanut muille vaaliviranomaisille toimitettavia vaaleja varten vaaliohjeita. Vaalilautakunnille annettavissa ohjeissa on selostettu muun ohella vaalilain 85 §:ssä säädettyä äänestyslipun mitättömyyttä. Ministeriö on kiinnittänyt vaalilautakuntien huomiota siihen, että äänestäjät voivat kirjoittaa numerot monella tavalla. Ministeriö on viitannut äänestäjille lähetettävissä ilmoituskorteissa olevaan numeromallistoon, joka poikkeaa opetushallituksen vuonna 2004 vahvistamasta numeromallistosta, jossa erityisesti numerot 4 ja 7 kirjoitetaan eri tavalla. Lisäksi ministeriö on todennut, että eri tekstinkäsittelyissä numeroilla voi olla opetushallituksen malleista poikkeavia esitysmuotoja, esimerkiksi numeron 1 osalta.

Oikeusministeriön selvityksen mukaan vuoden 2011 eduskuntavaaleissa todettiin vaalilain nojalla mitättömiksi 16 294 ääntä eli 0,6 prosenttia kokonaisuuden määrästä. Perusteella ”Ehdokkaan numero merkitty siten, ettei selvästi ilmene, ketä ehdokasta se tarkoittaa”

mitätöitiin koko maassa 2 419 ääntä, mikä on 0,08 prosenttia kaikista annetuista äänistä. Tähän määrään sisältyvät kaikki epäselvät merkinnät, myös ne merkinnät, jotka olivat epäselviä muusta syystä kuin numeroiden sekoitettavuuden johdosta. Uudenmaan vaalipiirilautakunnan puheenjohtaja oli uutisen 22.4.2011 mukaan todennut, että numerot 1 ja 7 sekä myös 4 ja 9 voivat sekoittua keskenään.

Oikeusministeriön mukaan kaikissa vaaleissa osa äänestyslippuja joudutaan hylkäämään muun muassa siitä syystä, että numerot 4 ja 7 on kirjoitettu äänoikeutetuille lähetetystä numeromallista poikkeavalla tavalla. Ministeriö toteaa, että kun opetushallituksen vuoden 2004 numeromalliston mukaan kirjoittamaan oppineet pääsevät äänestämään eivätkä huomaa noudattaa ministeriön ehdokasnumeroiden kirjoittamisesta annettuja ohjeita, riski sille, että heidän antamia ääniä ei kaikissa tapauksissa tulkita oikein, voi jonkin verran kasvaa. Oikeusministeriön mukaan asiaan olisi hyvä kiinnittää huomiota jo tässä vaiheessa.

Eduskunnassa vireillä ollut lakialoite (LA 1/2011) vaalilain muuttamisesta siten, että numeroa 7 ei enää käytettäisi, on vaalikauden päättymisen myötä rauennut.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunnon ja opetushallituksen selvityksen mukaan kirjainmallien osalta niille ei ole juurikaan tullut palautetta. Sen sijaan numeromerkistä 7 ja kirjaimista z ja q on tullut palautetta lähinnä matematiikan opettajilta sekä vaalien jälkeen muilta tahoilta. Opetushallituksessa on oltu tietoisia numeromerkkien 1 ja 7 sekoitettavuudesta. Jos numeromerkissä yksi käytetään lippaa, se voi helposti sekoittua numeromerkki seitsemän kanssa. Myös kirjaimen q mahdollisuus sekoittua numeromerkkin 9 sekä kirjaimen z sekoittuminen numeromerkkin 2 kanssa käsin kirjoitettaessa on tullut esiin. Uudistuksen edettyä muun muassa ylioppilastutkinnon matematiikan kokeissa on jo kokeilaita, jotka käyttävät uusia kirjain- ja numeromerkkejä. Tulevina koekertoina ylioppilastutkintolautakunnan sensorit joutuvat kiinnittämään erityistä huomiota merkkien tulkintaan opiskelijoiden suoritusten oikeudenmukaisen arvostelun takaamiseksi. Lausunnossa ja selvityksessä todetaan, että vuoteen 2016 mennessä vuonna 2004 vahvistettujen mallien mukaiset kirjain- ja numeromerkit on ehtinyt oppia jo 12 oppilassukupolvea.

Opetushallitus on 22.12.2014 vahvistanut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (OPS 2016). Uuden opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laadittujen paikallisten opetussuunnitelmien tulee olla hyväksyttynä siten, että niiden mukaiseen opetukseen voidaan siirtyä 1.8.2016 alkaen. Opetushallitus on myös julkistanut perusopetuksen opetussuunnitelman tukimateriaaliksi suosituksen uusiksi mallikirjaimiksi, numeroiksi ja muiksi merkeiksi. Kirjaimiston uudistamisen yhteydessä toteutuvat myös erityisesti matemaattisten esitysten kannalta toivotut muutokset: numeroon 7 ja kirjaimiin z ja q lisätään poikkiviiva ja pieneen L-kirjaimen päättekoukku, jotta se erottuu numerosta 1. Merkit voidaan ottaa käyttöön 1.8.2016 alkaen uusien opetussuunnitelmien käyttöönoton yhteydessä.

Arviointi

Käytettävissä olevan asiakirjaselvityksen mukaan Opetushallituksen vuonna 2004 hyväksymän perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaiset käsin kirjoitettavat tyypikirjaimet ovat aiheuttaneet ongelmia numeroiden sekä kirjainten ja numeroiden sekoitettavuuden vuoksi.

Perustuslaissa turvattuun sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä. Sananvapauden asianmukainen toteutuminen edellyttää, että yksilö voi yksiselitteisesti ilmaista ja vastaanottaa viestejä ja tietoja. Perustuslain sivistykselliset oikeudet takaavat jokaiselle oikeuden maksuttomaan perusopetukseen ja velvoittavat julkisen vallan turvaamaan jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden saada kykyjensä

mukaan myös muuta opetusta. Oikeusturvaan kuuluu jokaisen oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti.

Käsitykseni mukaan näiden perusoikeuksien toteutuminen voi vaarantua Opetushallituksen vuonna 2004 vahvistaman käsin kirjoitettavan tyyppikirjaimiston sekoitettavuuden vuoksi. Tulkinnallisten numeroiden ja kirjainten vuoksi oppilaat voivat tulla väärin ymmärretyiksi, minkä seurauksena heidän viestejään taikka koulutehtäviään ja kokeitaan ei arvioida oppilaan tarkoittamalla tavalla. Käsin kirjoitettaessa sekoitettavuuden aiheuttama oikeusturvan vaarantuminen on mahdollinen myös ylioppilaskirjoituksissa tai muissa vastaavissa kokeissa taikka pääsykokeissa eri oppilaitoksiin.

Tämän lisäksi käsin kirjoitettavien tyyppikirjainten sekoitettavuus on ollut ongelmallinen vaalioikeuden asianmukaisen toteutumisen kannalta. Vaikka saatujen selvitysten mukaan hylättyjen äänestyslippujen määrä on ollut suhteellisen pieni, kysymys on kuitenkin perusoikeutena turvatuun äänioikeuden asianmukaisesta toteutumisesta. Oikeusministeriö on ohjeillaan pyrkinyt turvaamaan sen, että äänestäjä on merkinnyt ehdokkaansa numeron äänestyslippuun niin selvästi, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän on tarkoittanut. Tässä tarkoituksessa ministeriö on ohjeistanut äänestäjiä käyttämään Opetushallituksen vanhaa numeromallistoa. Näkemykseni mukaan oikeusministeriö on sillä käytettävissä olevin keinon pyrkinyt turvaamaan äänestäjien äänioikeuden asianmukaisen toteutumisen.

Hyvän hallinnon lähtökohtana on perustuslain oikeusturvasäännös, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa viranomaisessa asianmukaisesti käsitellyksi. Lisäksi säännöksen mukaan hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Julkisen vallan on perustuslain mukaan turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Hallintolain hyvän hallinnon perusteisiin kuuluu hallinnon oikeusperiaatteet, joista yksi on luottamuksensuoja. Yksityisten tulee voida luottaa viranomaisten toiminnan oikeellisuuteen ja virheettömyyteen sekä jatkuvuuteen niin, ettei menettely muodostu poukkoilevaksi. Viranomaisten tulee hallintolain mukaan käyttää selkää ja ymmärrettävää kieltä. Tämä pätee myös käsin kirjoitettavan tyyppikirjaimiston vahvistamiseen, koska kirjaimet, numerot ja muut merkit ovat kielenkäytön väline. Mielestäni yksilöillä tulee olla oikeus luottaa siihen, että peruskoulussa opetetut tyyppikirjaimet ovat sellaiset, ettei niitä käyttämällä synny ongelmia viestinnässä, kokeissa, koulutukseen pääsystä taikka äänestettäessä.

Opetushallituksen vuonna 2004 hyväksymät tyyppikirjainmallit eivät sekoitettavuutensa takia suojaa näitä yksilöiden oikeutettuja odotuksia. Pidän jokseenkin hämmästyttävänä sitä, että erityisesti numeromerkkien 1 ja ilman poikkiviivaa kirjoitetun 7:n sekoitettavuutta ei osattu riittävästi ennakoita. Mielestäni käsin kirjoitettavien tyyppikirjainmallien luomisessa keskeisimpänä peruslähtökohtana pitäisi olla eri merkkien sekoitettavuuden välttäminen ja esimerkiksi tyylillisten näkökohtien tulisi olla siihen verrattuna toissijaisia.

Vuoden 2016 elokuun alussa otetaan käyttöön uudet perusopetuksen opetussuunnitelmat ja Opetushallituksen suositus uusiksi mallikirjaimiksi, numeroiksi ja muiksi merkeiksi. Pidän tätä uudistusta hyvin tärkeänä. Valitettavasti vuoden 2004 uudistuksen vaikutukset ja vaarat jatkuvat vielä vuosikymmeniä. Kuten opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushallitus toteavat, vuonna 2004 vahvistettujen mallien mukaisesti opetetut kirjan- ja numeromerkit on vuoteen 2016 mennessä ehtinyt oppia 12 oppilassukupolvea. Olen hyvin huolissani näiden oppilassukupolvien oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisesta.

Jos näihin oppilassukupolviin kuuluva henkilö toimittaa käsin kirjoitetun esimerkiksi poikkiviivattoman numeromerkin seitsemän sisältävän viestin muuhun oppilassukupolveen kuuluvalla henkilöllä, on olemassa vaara, että viestin vastaanottaja tulkitsee numeron

seitsemän numeroksi yksi. Tilanteesta riippuen tällaisen väärinkäsityksen seuraukset voivat koitua myös viestin vastaanottajan vahingoksi.

Oikeusministeriönkin lausunnossa kannetaan huolta mainittujen oppilassukupolvien äänioikeuden asianmukaisesta toteutumisesta ja todetaan ministeriön olevan valmis pohtimaan mahdollisia kehittämisvaihtoehtoja. Kysymys ei kuitenkaan ole vain äänioikeuden toteutumisesta, vaan näiden oppilassukupolvien oikeuksien vaarantumisesta kaikilla elämänalueilla sekä viranomaisissa että yksityisten välisissä suhteissa. Tiedän omasta kokemuksestani, että nämä vaarat ovat todellisia.

Vaikka viestinnässä käytetään yhä enemmän sähköistä muotoa, myös käsin kirjoitettuja viestejä tullaan jossakin määrin aina käyttämään. Väärinkäsitysten vaara olisi ilmeisesti vältettävissä vain sillä, että puheena olevat oppilassukupolvet omaksuisivat uudet OPS 2016:een liittyvän suosituksen mukaiset kirjain- ja numeromerkit. Tällainen yksilön tasolle ulottuva muutos ei käytännössä voi toteutua kattavasti.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Mielestäni kaikilla hallinnonaloilla olisi harkittava, mihin toimenpiteisiin on mahdollisesti syytä ryhtyä, että puheena olevien oppilassukupolvien oikeuksia ei loukata heille opetettujen käsin kirjoitettavien kirjain- ja numeromerkkien sekoitettavuuden vuoksi. Käsitykseni mukaan erityinen vastuu tarvittavien toimenpiteiden harkinnasta ja suunnittelusta on opetus- ja kulttuuriministeriöllä sekä Opetushallituksella.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä esitetyt käsitykset opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen tietoon ja pyydän niitä ilmoittamaan minulle 31.5.2016 mennessä, mihin toimenpiteisiin kannanottoni on antanut aihetta.

Saatan päätökseni myös asiassa lausunnon antaneen oikeusministeriön tietoon.